

Yvo Nuyens als academicus

Wilfried Dumon*¹

Op 18 juli 1966 wordt dr. Yvo Nuyens door hun Excellenties de bisschoppen van België, benoemd tot lector aan de Faculteit der Economische en Sociale Wetenschappen, Instituut voor Politieke en Sociale Wetenschappen. Yvo Nuyens wordt dus, op de leeftijd van 27 jaar, opgenomen in het academisch corps van de toen nog tweetalige universiteit, juist voor de splitsing en het ontstaan van ‘Leuven-Vlaams’. De betekenis van de datum ligt niet zozeer in het tweetalige karakter van de universiteit – daar heeft Yvo Nuyens eigenlijk nooit meer mee te maken gehad – noch in het feit dat hij uitzonderlijk jong was om als ‘professor’ te worden aangesproken. Wel belangrijk is dat hij behoorde tot de laatste generatie die benoemd werd in een systeem van patronage. Dit betekent dat niet de betrokkene zelf niet kon solliciteren. Neen, de uitverkorene werd ‘geroepen’ om het ambt te bekleden – ook letterlijk: de toga te dragen. Het waren anderen, met name de toekomstige collegae die, via de rector, bij de Inrichtende Macht de kandidatuur voordroegen.

Yvo behoorde, als briljant student, afgestudeerd met grootste onderscheiding, tot degenen die bursaal werden bij het NFWO (Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek) – eerst als ‘Aspirant’ (1962) en drie jaar later als ‘Aangesteld Navorser’. Zoals de titel aanduidt werden deze bursalen vrijgesteld aan de universiteit om het door hen voorgestelde onderzoeksproject af te werken. Voor aspiranten is dit gevoeglijk hun doctoraat. Yvo werkt zijn doctoraatscriptie af, nog vóór het einde van de voorziene periode, met als titel: ‘Pressiegroepen in België – een benaderend onderzoek’ (1965). Naast zijn ijverig bestuderen van werking en impact van drukkingsgroepen, was hij ook erg actief op het vlak van een *hot topic* in die tijd: de democratisering van het hoger onderwijs. Daartoe schuimde de jonge onderzoeker Yvo Nuyens aan de Leuvense Universiteit, in verschillende faculteiten, de collegezalen af om bij studenten enquêtes af te nemen en vragenlijsten te laten invullen. Uiteraard was hij gefocust op zijn geboortestreek, de Noorderkempen. Het levert hem in 1965 de Campiniaprijs op, uitgereikt door het Verbond van Vlaamse Academici.

Wordt Yvo Nuyens bij zijn eerste benoeming gepatroniseerd, voor zijn bevordering tot docent (1968), hoogleraar (1972) en gewoon hoogleraar (1973), hij is dan amper 34 jaar, zal hij zelf moeten instaan, en hij doet dat ook. Hij heeft daar overigens de

* wilfried.dumon@soc.kuleuven.be

¹ Katholieke Universiteit Leuven, Centrum voor Sociologisch Onderzoek

nodige papieren voor: meer dan een volwaardige leeropdracht, opmerkelijk onderzoek, productief inzake publicaties en daarenboven een troef: het broodnodige lef of zelfzekerheid. Niet enkel inzake statuut, doch vooral inzake onderwijs- en onderzoeksdomein, creëerde hij vrijwel zelf zijn eigen vakgebied binnen het toenmalige Instituut voor Sociologie. Hij volgde hierbij een heel speciaal traject, wat men nu wellicht ‘carrièreplanning’ zou noemen. Bij zijn aanstelling tot lector in 1966 werden hem leeropdrachten toegewezen zowel in de Faculteit Geneeskunde als in de Faculteit Economische en Sociale Wetenschappen. Het betreft echter nergens ‘medische sociologie’ – hét domein dat het kenmerk zal worden van zijn profiel als academicus.

In de Faculteit Geneeskunde krijgt hij een leeropdracht aan de School voor Maatschappelijke Gezondheidszorg, als plaatsvervanger van Frans van Mechelen, voor het college ‘Bijzondere Vraagstukken in Sociologie’. Ofschoon hij dit vak reeds sinds 1964 feitelijk doceerde, wordt hij er pas titularis van in 1968, wanneer hij docent wordt. Dit college is een verplicht vak in het voorbereidend jaar van de ‘Afdeling Ziekenhuisbeleid’. Dit betekent dat het bestemd is voor reeds gediplomeerde zorgverleners (zoals verpleegkundigen) in een soort brugjaar dat toelating verleent tot de toenmalige licentie-opleiding. In deze proef start hij, als jonge prof, naast grote namen als G. Eyskens (economie), J.M. Nuttin (psychologie), R. Dillemans. Hijzelf publiceert, reeds na één jaar als titularis, zijn *Sociologie en Gezondheidszorg* in boekvorm bij de Nederlandse Boekhandel (1969). Ofschoon de titel luidt: Sociologie en Gezondheidszorg, presenteert hij een sociologische benadering van de gezondheidszorg. Het is geen inleiding tot de sociologie als wetenschap, maar een sociologische duiding van de gezondheidszorg. Hierin focust Nuyens op het ziekenhuis, de verpleging en de huisarts.

Een paar jaar later wordt er in dezelfde faculteit, ten behoeve van de studenten geneeskunde, een keuzevak ingevoerd: ‘Seminarie over de medische sociologie en medische psychologie’, met R. Pierloot en G. Buyse als co-titularissen naast Yvo Nuyens. Die samenwerking van een socioloog met psychiaters is vernieuwend en inhoudelijk verantwoord: beide disciplines stellen het menselijk gedrag centraal. Dit vak wordt dan ook later in de sociologie-opleiding aangeboden. Het zal echter na enige tijd verdwijnen uit het programma van de studenten geneeskunde. Wel belangrijk is dat Nuyens tot op het einde van zijn leven zal blijven samenwerken met medici die centraal staan in de psychiatrie en met de pioniers van de zich sterk ontwikkelende huisartsgeneeskunde aan de Vlaamse universiteiten. Ook omgekeerd is de invloed van Yvo Nuyens op de ontwikkeling van die huisartsgeneeskunde te onderkennen, en dit reeds vanaf het prille begin. Wanneer in 1967 de faculteitskring Medica (lid van de International Federation of Medical Students) samen met SAGH (Studie- en Adviesbureau voor Groepsgeneeskunde voor Huisartsen) het allereerste Congres voor Groepsgeneeskunde organiseert, komt daarop hevige reactie van dr. André Wynen, stichter en voorzitter van de Belgische Vereniging van Artsensyndicaten (BVAS). Het SAGH heeft juridisch advies in eigen rangen en zoekt een socioloog in Nederland, doch komt bij de jonge prof. Y. Nuyens terecht en hij bij hen. Hij zal o.m. blijvend zijn medewerking verlenen aan de *Artsenkrant*.

In de Sociale Wetenschappen krijgt Yvo Nuyens aanvankelijk – in 1966 – twee opdrachten: een belangrijke in de kandidatuuropleiding: het college ‘Encyclopedie van

de Sociale en Politieke Wetenschappen' als plaatsvervanger van Frans van Mechelen; en twee jaar later – in 1968 – als titularis. Ook hier publiceert hij onmiddellijk zijn collegenota's. Twee jaar later (1968) wordt dit college uitgebreid van 20 uur tot 40 uur en wordt 'Samenleving: feiten en problemen' een plichtvak voor alle eerstejaarsstudenten in Politieke, Sociale en Communicatiewetenschappen. Het is zoals een oudstudent naar aanleiding van het overlijden van Yvo Nuyens getuigt, "een sterk vak". Ook hier, zoals in de Faculteit Geneeskunde, vormt Yvo dit college van een inleiding tot de sociale wetenschappen om tot een wetenschappelijke benadering van de samenleving; een sociologische benadering van het maatschappelijk gebeuren. Hij doet de studenten lezen en leert hen het sociale leven te analyseren. Hij neemt hierbij veelal actualiteitsvraagstukken als vertrekpunt.

Hij zal die methode ook later toepassen als hij Leuven heeft verlaten voor Genève (WHO) en van daaruit naar Leuven komt om zijn hoorcolleges verder te zetten. Hijzelf vertelde hoe hij dan nooit naliet de krant *Het Laatste Nieuws* te kopen, zodat hij kon alluderen op een hangend sociaal-politiek probleem of debat of een actueel thema. Zijn pedagogische gave was een pluspunt voor zijn aanvankelijke tweede opdracht: het hoorcollege en de didactische oefeningen in het toenmalige programma van de lerarenopleiding Politieke en Sociale Wetenschappen; de toegangspoort voor de afgestudeerden tot het lesgeven in het secundair en hoger niet-universitair onderwijs.

In het academiejaar 1965-1966 komt het licentieprogramma 'Sociologie' als een eigenstandige afstudeerrichting tot stand, los van en naast de richting Politieke en Sociale Wetenschappen. In dat programma is van medische sociologie geen spoor te bekennen. De sociologie is gecentreerd rond theorie, methodologie (methoden en technieken van onderzoek) en – typisch voor de sociologie – domeingericht. Zo dienen de studenten, vanaf het eerste licentiejaar, te kiezen tussen drie richtingen: Godsdienstsociologie, Arbeids- en bedrijfssociologie, Gezins- en bevolkingssociologie. Pas in 1971, het jaar van het ontstaan van de eigen Faculteit Sociale Wetenschappen, wordt de richting 'Medische sociologie' als domein toegevoegd. Yvo Nuyens wordt titularis van zowel de hoor- als de werkcolleges. Nuyens wordt vanaf dan een van de spilfiguren in de sociologie aan de KU Leuven en hij draagt in grote mate bij tot wat de typisch Leuvense driehoek genoemd zal worden: theorie – methodologie – beleid. Dat de medische sociologie als een studierichting wordt toegevoegd was helemaal geen discussiepunt, het was een evidentie. In 1968 – het jaar waarin Yvo Nuyens docent wordt en dus een volwaardig academisch statuut heeft – wordt immers het Sociologisch Onderzoeksinstituut opgericht als opvolger van het tweetalige Centrum voor Sociologisch Onderzoek/Centre de Recherches Sociologiques. Daar is Yvo Nuyens vanaf het begin voorzitter van de Afdeling Medische Sociologie. Yvo Nuyens was overigens toen reeds zeer actief, ook bij de totstandkoming van de nieuwe faculteit. Hij werd dus niet als een nieuwkomer aangezien maar als een gerespecteerde collega in het streven naar de institutionele erkenning van sociologie. Een van zijn kenmerken was zijn sterk organisatorisch vermogen. Op een bespreking ter voorbereiding van het hernieuwde programma van de sociologie-opleiding stelde hij, bijvoorbeeld, dat hij in gelijke startblokken wilde staan als andere richtingen bij het in voege treden ervan. Het betrof hier de toewijzing van medewerkers voor seminaries

en werkcolleges. En inderdaad, zo geschiedde. Yvo wist onbeschaamd als jongste op te komen voor zichzelf of 'zijn' domein. Het belangrijke punt hierbij echter is dat, waar tot dan toe de toekenning van medewerkers het resultaat was van persoonlijke *bargaining*-capaciteiten en opportuniteiten, er nu een afdelingsstructuur werd opgezet; derhalve de overgang van een marktsituatie naar een organisatiestructuur.

Uiteraard was er in alle afdelingen een grote overlap tussen onderzoek en opleiding. Een belangrijk element hierbij was de frequente aanwezigheid in vrijwel elke afdeling van 'visiting professors' betrokken bij onderzoek en opleiding. Ook op dat vlak scoorde de Afdeling Medische Sociologie behoorlijk hoog. De voertaal in deze colleges was veelal het Engels. Op een gegeven ogenblik (1962) werd zelfs in alle studierichtingen één college in het Engels aangeboden. Bij Y. Nuyens luidt het: "Selected Topic: Sociology of Health: International Health Systems Research". Vanaf de eeuwwisseling staan deze colleges weer exclusief in het Nederlands in het programmaboek. Maar wat blijft is het typische karakter van de medische sociologie in Leuven: toegespitst op gezondheidszorg en het gezondheidszorgsysteem. Gezien het gezondheidszorgsysteem een publieke verantwoordelijkheid is, staat ook het gezondheidsbeleid centraal.

Wanneer in 1974 het Nationaal Onderzoeksprogramma in de Sociale Wetenschappen van start gaat, krijgen een dertigtal geselecteerde onderzoeksinstellingen de mogelijkheid om gedurende drie jaar het sociale leven in al zijn facetten te onderzoeken. In dit ongemeen grote project krijgt het SOI (Sociologisch Onderzoeksinstituut) een relatief belangrijk aandeel. Meer dan één afdeling neemt eraan deel. Dit resulteert in tientallen onderzoeksrapporten die allemaal, in groene kaften, gepubliceerd worden door het Ministerie van Wetenschappen. In Leuven is Y. Nuyens echter de enige die, naast de officiële versie van zijn onderzoeken, een *tradeboek* publiceert met als titel *De eerste lijn is krom. Gezondheidszorg tussen onderzoek en beleid*, uitgegeven door de prestigieuze Nederlandse uitgeverij Van Loghum Slaterus in 1980. Zoals uit de titel blijkt, is een objectieve beschrijving van de feitelijke situatie op zich al een aanklacht.

Zijn bekommernis om ons gezondheidszorgsysteem doet hem niet alleen het belang van een goed georganiseerd eerstelijnsstelsel onderkennen, maar ook waardering opbrengen voor de nulde lijn: de informele zorg, mantelzorg, zelfhulp. Daarom richt Yvo, naast de Afdeling Medische Sociologie, binnen het SOI, het onafhankelijke Trefpunt Zelfhulp op. Na een grondige voorstudie (1980-1982) en met mede-organisatie van het Kabinet van de Gemeenschapsminister van Gezin en Welzijnzorg R. Steyaert, vindt de eigenlijke start plaats op de studiedag 'Zelfhulp in Vlaanderen' te Leuven op 4 december 1982. Naast Y. Nuyens is de betreurde Jan Branckaerts de drijvende kracht. Het Trefpunt Zelfhulp wordt voorgesteld als een documentatie- en informatiecentrum voor en over zelfhulpgroepen. Een drietal functies worden onderkend: 1. een informatieve functie 2. ondersteuning inzake structuur en werking van zelfhulpgroepen 3. een verwijzingsfunctie stimuleren van samenwerking tussen deze nuldelijn en de eerstelijns gezondheidszorgvoorzieningen. Van onderzoek is hier vooralsnog geen sprake; impliciet wordt hiervoor verwezen naar de Afdeling Medische Sociologie.

De onderzoeks- en onderwijsactiviteit van Yvo Nuyens verandert plots snel, wanneer hij in 1984 – toevallig het jaar waarin hij in het dan pas verschenen *Internationale*

Soziologenlexikon is opgenomen – directeur van de afdeling Health Systems Research wordt bij de WHO (Wereldgezondheidsorganisatie). Hij vertrekt naar Genève. Aan de KU Leuven wordt hij benoemd tot ‘buitengewoon hoogleraar’ en hij blijft trouw, ofschoon in blokformformaat, zijn hoorcolleges doceren. De Onderzoeksgroep Medische Sociologie wordt vrij snel afgebouwd. Alleen het Trefpunt Zelfhulp blijft bestaan. Meer nog, nu wordt de researchactiviteit overgenomen.

Na vijftien jaar stelt Yvo Nuyens zelf een einde aan zijn pendelstatuut. Hij vraagt en krijgt vervroegd ontslag. Hem wordt de toelating verleend de titel ‘Emeritus Buitengewoon Hoogleraar’ te voeren. Zijn aanstellingsbrief van 18 juli 1966 begint met het aanbieden van felicitaties en eindigt met “de betuiging van onze oprechte toewijding. A. Descamps. Titelv. bisschop van Tunis. Rector Magnificus”. De ontslagbrief van 4 maart 1994, eindigt met “waardering en dank voor de bewezen diensten aan de universiteit. Met hoogachting. André Oosterlinck. Rector”. In het verloop van drie decennia lijkt de universiteit ietwat veranderd, Yvo Nuyens echter niet.

In 2009, hij is dan 63 jaar, komt Yvo Nuyens naar Vlaanderen terug. Hij komt hier niet op rust. Hij vult zijn titel van ‘emeritus’, verwijzend naar ‘taak volbracht’, op een geheel eigen wijze in. Meer dan een re-integratie is het een vrijwel naadloze continuïteit van zijn vroegere activiteit. Op 19 maart 2009 vestigt hij zich te Antwerpen. Op 27 mei verschijnt zijn eerste opiniestuk in de krant *De Morgen*. Het is niet toevallig dat deze eerste bijdrage geheel past in de aanloop naar de verkiezingen voor het Vlaamse Parlement op 7 juni 2009. Met zijn methode blijft Nuyens zichzelf. Hij belicht voor elke partij afzonderlijk het specifieke van hun programmapunten inzake gezondheidszorg. Hij duidt helemaal niet aan wat het beste is of het meest adequate. Uiteraard geeft hij geen stemadvies, zelfs niet impliciet. Wel beklemtoont hij de cruciale rol van het beleid in de gezondheidszorg. Zo verwijst hij naar de verantwoordelijkheid van de kiesplichtige. De column van Nuyens blijft tot op het einde van zijn leven regelmatig op de opiniepagina’s van *De Morgen* verschijnen. Een detail: hij signeert deze als “voormalig programmadirecteur van de Wereldgezondheidsorganisatie”. Uiteraard verwijst dit naar zijn autoriteit en deskundigheid, doch het verwijst evenzeer naar zijn bovenpartijdigheid.

2010 (in de tweede helft) is het jaar waarin België het voorzitterschap van de EU waarneemt. Naar aanleiding daarvan zet ook de Vlaamse Overheid tal van conferenties op met als centraal thema: armoede. In dat kader wordt door Jo Vandeurzen, Vlaams minister van Welzijn, Gezin en Gezondheidszorg, in Genk een congres opgezet over de Sociale Determinanten van de Gezondheidszorg (8-9 november 2010). Yvo Nuyens, begenadigd spreker, houdt er een referaat over de groeiende ongelijkheid inzake de toegang tot de gezondheidszorg. In datzelfde jaar volgt er een conferentie in het Radisson hotel te Antwerpen (11 december 2010). Doelstelling: “naar een visie op de toekomst van de eerste lijn”. Yvo Nuyens wordt aangesteld om het syntheserapport op te stellen. Het krijgt de titel *Meer lijn in de eerste lijn*. Drie jaar later (7 december 2013) volgt een symposium in het Brusselse Meetingsquare. Opzet: een balans van de realisatie in de afgelopen periode en een vooruitblik op de toekomst. Keynote-spreker is Yvo Nuyens. Hij heeft het over “Eerste lijn in beweging: 2010-2013”.

Al die congressen, symposia en conferenties worden gekenmerkt door zijn typische benadering van het beleid. De nadruk ligt niet op specifieke maatregelen die dienen genomen te worden maar op het onderkennen van de problematiek. Wat zijn de uitdagingen die zich inzake gezondheidszorg aanbieden? Wat is de plaats van Vlaanderen in de Europese rangorde (benchmarking). Op welke vlakken staat onze gezondheidszorg aan de spits, waar lopen wij achterop? Welke ontwikkelingen staan ons te wachten? Hoe dienen deze te worden benaderd? Samengevat: beleidsvatbare analyse, richtinggevend voor de contouren van een beleid.

Ook inzake publieke informatie over het gebeuren, blijft Yvo Nuyens trouw aan zijn eigen stijl. Bijvoorbeeld: vóór deze bijeenkomsten plaatsvinden, brengt hij de boodschap reeds onder aandacht in *Weliswaar*, een publicatie van de Vlaamse Gemeenschap voor de actoren in het brede veld van de welzijns-, gezins- en gezondheidszorg. Hij informeert maar activeert ook de werkers in en op het veld. Hij brengt niet enkel de problematiek onder de aandacht, maar betreft hen ook bij het gebeuren. Ook omgekeerd resulteren zijn inzet en zijn gehele activiteit uiteraard in de herkenning van Yvo Nuyens als een centrale figuur, een boegbeeld, in de gezondheidszorg.

Terug-van-weggeweest, ontmoet Yvo in het Hilton Hotel te Antwerpen toevallig Hugo De Ridder. Dit is de invloedrijke *Standaard*-journalist met wie hij in 1973 een boekje heeft gepleegd onder de titel *Zeg maar 'a' tegen je dokter*, gepubliceerd door de Nederlandse Boekhandel in de reeks *Cahiers Wit Zwart*. Het wekte, zoals de ietwat provocerende titel laat verwachten, enige commotie. De inhoud deed dat wellicht evenzeer omdat het boek gebaseerd was op vernieuwde inzichten. Het belangrijke van dit beknopte schrift (amper 64 pagina's) is dat aan dit werkstuk niet minder dan twaalf bekende en invloedrijke personen hadden meegewerkt. Y. Nuyens en Hugo De Ridder hadden de pen gevoerd, maar het was het resultaat van het denkwerk van een groep experts, een informele denktank avant la lettre.

Yvo Nuyens en Hugo De Ridder besluiten de denktank te reactiveren en een up-to-date versie van hun werk te publiceren. Op 6 juni 2013, juist 40 jaar later, wordt het herwerkte boek (nu 235 pagina's tellend), ten huize van Y. Nuyens aan de Rubenslei te Antwerpen, aan de pers voorgesteld. Naar analogie met het oorspronkelijk schrift, is de titel weerom provocerend: *Dokter, ik heb ook iets te zeggen*. Niet op het titelblad maar wel op de kaft prijkt een dubbele ondertitel: "Gezondheid onder de scanner. Een volledige stand van zaken van onze gezondheidszorg". Ofschoon ietwat assertief, duidt de ondertitel op het objectief: conform aan de benadering in de conferenties een wetenschappelijk onderbouwde en beleidsbruikbare analyse. Ook de samenstelling van het boek is typisch nuyensiaans. Groots van opzet: niet minder dan 23 auteurs, elk expert op zijn domein: samenwerking van competentie, uit de tijd-van-toen en de tijd-van-nu, en dit interdisciplinair, interuniversitair, interprofessioneel. En ten slotte: binnen de gestelde tijdslimiet het werk realiseren en het op het publieke forum brengen.

Na de publicatie besluiten de auteurs van het boek, onder impuls van Yvo Nuyens en de *Standaard*-journalist Guy Tegenbos, een aantal themata verder te ontwikkelen tot concrete beleidsaanbevelingen. Deze groep, een heuse denktank, opereert onder de naam: de Kievitgroep, een toponiem verwijzend naar het plein nabij het Centraal

Station te Antwerpen, waar hun bijeenkomsten meestal plaatsvonden. Ook aan dit project werd expeditief gewerkt: in het voorjaar 2014 (26 februari) werden de teksten en richtlijnen voor het eerst naar buiten gebracht.

Het functioneren van de Kievitgroep is niet de enige bezigheid van Y. Nuyens. Zijn werklust drijft hem tot en met aanvang 2015 tot het ontwikkelen van nieuwe initiatieven. Uiteraard, Yvo Nuyens blijft Yvo Nuyens: nogmaals een nieuw boek; terug een tweespan, Yvo Nuyens met Guy Tegenbos, zijn compagnon de route in de Kievitgroep. Focus van het werk: de patiënt, helemaal passend in het kader van het adagium van de Kievitgroep: omslag van een aanbodgestuurde naar een vraaggestuurde, of noodgerichte, gezondheidszorg. Yvo Nuyens blijft causerieën geven en wordt voortdurend geconsulteerd. Hij is en blijft een en al activiteit, tot hij er plots, voortijdig en geheel onverwacht, ook letterlijk, het hoofd bij neerlegt. Hij overlijdt op 20 januari 2015. Yvo Nuyens is niet meer. Hij zal worden herinnerd als de stamvader van de medische sociologie in Vlaanderen. Maar levend en richtinggevend blijft zijn uitdaging: de eerste lijn recht te trekken.